

GOSTYŃSKIE HARCERSTWO W LATACH 1915-1939

16 listopada 1909 roku we lwowskim dzienniku „Słowo Polskie” ukazał się artykuł, w którym przekazano polskiemu społeczeństwu pierwszą wiadomość o powstającym w Anglii ruchu młodzieżowym, zwanym skautingiem. Twórcą tego ruchu był publicysta i powieściopisarz Edmund Nagowski, urodzony 26 września 1853 roku w Gostyniu. Pochodził z rodziny ziemiańskiej, władającej majątkiem Tworzymirki koło Kunowa. Artykuł Nagowskiego – oparty na informacjach zasięgniętych od twórcy skautingu Roberta Baden-Powella – miał niewątpliwy wpływ na rozwój idei skautowej. Dwa lata później na ziemi polskie dotarła książka Powella *Skauting for Boys*. Przetłumaczył ją z angielskiego Andrzej Małkowski. Praca nosiła polski tytuł *Skauting jako system wychowania*.

System wychowania chłopców zapoczątkowany w latach 1907-1908 przez gen. Baden-Powella w Wielkiej Brytanii polegał na szkoleniu młodych rekrutów za pomocą gier i zabaw w dowodzonym przez niego pułku dragonów. Oparty na znajomości psychiki młodzieży, na stałych kontaktach z przyrodą, wychodzący naprzeciw potrzebom przygody i sukcesu, stał się bardzo atrakcyjny dla wychowanków. Wprowadzenie awansów, stopni, sprawności, odpowiednich grup (zastępów), formy przyrzeczenia – wszystko to znakomicie angażowało młodzież i przyzwyczajało do działalności społecznej i współzawodnictwa. Nic więc dziwnego, że wieść o nowej organizacji wzbudziła duże zainteresowanie w świecie.

Najkorzystniejsze warunki dla rozwoju ruchu skautowego na ziemiach polskich zaistniały w Galicji, gdzie skautingiem zainteresowały się organizacje młodzieżowe: „Zarzewie”, „Sokół” i „Eleusis”. Wcześniej na ziemiach polskich prowadzono eksperymenty o założeniach zbliżonych do skautingu. Lekarz Henryk Jordan w 1888 roku założył w Krakowie plac zabaw, w którym gromadził chłopców z różnych warstw społecznych. Zorganizowani w oddziały, nosili specjalne mundurki. Na program zajęć składały się ćwiczenia i gry sportowe oraz wycieczki krajoznawcze. Swoje oddziały nazywał I Pułkiem Dzieci Krakowskich. Do dziś zresztą żywa jest tradycja ogrodów jordanowskich. Pierwsza „drużyna” młodzieży sokolej powstała we Lwowie w 1910 roku.

26 lutego 1911 roku zapadła decyzja o organizacji na ziemiach polskich drużyn skautowych. Od tego momentu skauting w zaborze austriackim funkcjonował legalnie, ale w ramach organizacyjnych „Sokoła”. Wkrótce zorganizowano we Lwowie pierwszy kilkutygodniowy kurs skautowy, w którym wzięło udział dwustu słuchaczy – przyszłych instruktorów tej organizacji.

Pod koniec 1911 roku zaczął ukazywać się drukiem organ ruchu skautowego pt. „Skaut”, którego założycielem i redaktorem naczelnym był Andrzej Małkowski. W pierwszym numerze tego czasopisma, na stronie tytułowej, wydrukowano słowa późniejszego hymnu harcerskiego: *Wszystko co nasze...* pióra Ignacego Kozińskiego i Olgi Drahonowskiej-Małkowskiej. Podano w nim również tekst ślubowania skautowego, które brzmiało:

„Ślubuję:

1. Wierność Ojczyźnie.
2. Gotowość w każdej chwili niesienia pomocy innym.
3. Posłuszeństwo Prawu Skautowemu”.

W numerze drugim „Skauta” ogłoszono dziewięciopunktowy tekst prawa skautowego:

1. Na słowie skauta można polegać jak na słowie Zawiszy.
2. Skaut jest wierny Ojczyźnie.
3. Skaut jest obowiązany być pożytecznym i pomagać innym.
4. Skaut jest przyjacielem wszystkich, a bratem każdego innego skauta.
5. Skaut jest rycerski.
6. Skaut jest przyjacielem zwierząt.
7. Skaut jest karny i posłuszny.
8. Skaut śmieje się i gwizdże w najcięższym nawet położeniu.
9. Skaut jest oszczędny.

W 1912 roku ukazała się książka Eugeniusza Piaseckiego i Miecysława Schreibera pt. *Harce młodzieży polskiej*. Lektura ta wprowadziła rodzime nazwy: harcerz, harcmistrz, zastępowy, zastęp, ćwik itp.

Ważnym faktem jest, iż jednym ze współtwórców harcerstwa polskiego był Władysław Kołomłocki, późniejszy nauczyciel gimnazjum gostyńskiego. Od 27 grudnia 1913 roku do 5 stycznia 1914 roku brał on udział w kursie instruktorów skautowych w Kuźnicach pod Zakopanem, gdzie kierował ćwiczeniami z przyrodoznawstwa, ratownictwa i administracji. Komendantem tego kursu był Andrzej Małkowski.

W latach 1913-1914 w Krakowie wydawano dwa pisma specjalistyczne: „Harcerz” i „Skaut”. Na kursie zorganizowanym w 1914 roku w Warszawie wydano po raz pierwszy krzyże harcerskie odpowiednich stopni. Odtąd odznaką skautową była lilijka o surowych formach, bez żadnych

liter i napisów. Zaczęto tworzyć drużyny skautowe w innych miastach i regionach (m.in. w Łodzi, Radomiu, Lublinie, Siedlcach i Poznaniu).

W Poznaniu pierwszy zastęp skautowy zorganizowany w październiku 1912 roku rozrósł się do drużyny, która przyjęła nazwę Pierwsza Poznańska Drużyna Skautów „Piaś”. W rok później powstał Hufiec „Piaś”. Jego komendantem został Wincenty Wierzejewski. Wkrótce podobne ośrodki powstały w Inowrocławiu, Gnieźnie, Ostrowie, Kościanie, Śremie, Gostyniu, Krobi, a także w innych miastach Wielkopolski i Pomorza.

Wrogi stosunek zaborcy, przejawiający się w tępieniu wszelkich przejawów polskości, zmuszał skautów do tajnego działania. Mimo to organizowali się i uczestniczyli w różnych akcjach patriotycznych. Przykładem było zorganizowanie w 1912 roku ogniska wraz z przyrzeczeniem w rocznicę powstania listopadowego. W okresie przedgwiazdkowym tego samego roku zorganizowano bojkot sklepów niemieckich pod hasłem „Swoj do swego”. Innym przykładem działań patriotycznych skautów poznańskich była tajna poczta z 1913 roku, którą uruchomiono w celu rozprowadzenia zaproszeń na uroczystości organizowane w Bazarze w Poznaniu z okazji 50. rocznicy powstania styczniowego.

Gostyńscy harcerze na wycieczce w Kąkolewie (1916)

Wybuch I wojny światowej zdeorganizował pracę skautową. Jednak już w lutym 1915 roku wznowiono działalność. Wiele drużyn dla zmylenia zaborcy zaczęło działać jako kluby sportowe. Duże znaczenie dla dalszego rozwoju skautingu miał fakt powstania w grudniu 1916 roku Głównej Kwate-

ry Skautowej Zaboru Pruskiego w Poznaniu. Jej przewodniczącym został Kazimierz Syller, a komendantem Henryk Śniegocki. W roku 1916 ukazał się w Poznaniu pierwszy numer czasopisma „Ruch Skautowy”. Był to zarazem numer jedyny, gdyż Prusacy uniemożliwili dalsze jego wydawanie. Wielkopolska organizacja skautowa liczyła w tym czasie ponad 2600 członków. 15 maja 1918 roku władze pruskie rozwiązały oficjalnie polską organizację skautową w zaborze pruskim. Zapadła decyzja o przejściu do pracy w konspiracji, którą prowadzono aż do listopada 1918 roku. W przededniu powstania wielkopolskiego harcerstwo wznowiło legalną działalność.

Pod zaborem pruskim w Gostyniu działało wiele polskich organizacji gospodarczych, społeczno-zawodowych i kulturalno-oświatowych. Jedną z nich było Towarzystwo Młodzieży Polsko-Katolickiej założone w styczniu 1902 roku. Organizacja ta pozostawała pod wpływem duchowieństwa. Patronowali jej kolejno księża gostyńscy: Emil Jackowski, Stanisław Kozierowski i Franciszek Olejniczak. Pierwszy zarząd tworzyli: Hipolit Niestrawski – senior-prezes, Ignacy Górski – bibliotekarz, Aleksander Trzeciak – sekretarz, Maksymilian Lewandowski – skarbnik oraz jako członkowie: Czesław Kozłowicz i Roman Żarnowski. Towarzystwo organizowało wykłady, wieczorki z deklamacjami, wycieczki krajoznawcze, amatorskie przedstawienia teatralne itp. Dysponowało również własną biblioteką. W 1913 roku w łonie tego towarzystwa utworzono „Kółko Zwolenników Skautingu”, do którego jako pierwsi zapisali się: Stanisław Guliński, Waław Tyburski, Józef Hejnowicz, Ludwik Rybski, Bronisław Ryl, Zbigniew Trzeciak oraz Ludwik Krupczyński.

W 1915 roku z pomocą Drużyny Skautów im. Rejtana ze Śremu gostyńskie „Kółko Zwolenników Skautingu” przekształciło się w Drużynę Skautów „Tadeusz Kościuszko” (później przyjęto nazwę – Pierwsza Drużyna im. Tadeusza Kościuszki).

1 stycznia 1916 roku członkowie drużyny (powstałej faktycznie 1 sierpnia 1915 roku) złożyli uroczyste ślubowanie i przyjęli statut w następującym brzmieniu:

1

Siedzibą Towarzystwa Skautowego T. Kościuszki jest miasto Gostyń.

2

Celem Towarzystwa jest praca nad podniesieniem sił fizycznych i moralnych wśród szerokich mas młodzieży.

3

Do celu powyższego służą:

- a) pogadanki o obowiązkach młodzieży wobec siebie i innych,
- b) wycieczki zbiorowe,
- c) ćwiczenia harcerskie.

4

Członkowie.

Członkiem Towarzystwa może zostać każdy młodzieniec po ukończeniu okresu szkolnego, który polecony przez dwóch członków Towarzystwa i przez Zarząd – zostanie przyjęty.

5

Obowiązki członków.

Członkowie obowiązują się:

- a) do brania udziału w pogadankach, wycieczkach i ćwiczeniach przez Towarzystwo urządzanych,
- b) do wstrzeźliwości zupełnej od alkoholu i tytoniu,
- c) do wzorowego zachowania się gdziekolwiek członek się znajduje,
- d) do płacenia składek przez Towarzystwo ustanowionych.

6

Wykluczenie.

Za zaniedbanie obowiązków przez członka – wyżej przytoczonych – Zarząd ma prawo wspomnianego członka wykluczyć.

7

Pracami Towarzystwa kieruje Zarząd, składający się z prezesa, sekretarza i skarbników.

8

Wybór zarządu odbywa się zwykłą większością głosów na wolnym zebraniu – przez Zarząd zwołanego.

9

Rozwiązanie Towarzystwa następuje przez Uchwałę Zarządu.

10

Członek występujący lub wykluczony z Towarzystwa – traci prawo do majątku Towarzystwa.

11

Na prezesa i plutonowego obrano: Stanisława Gulińskiego.

Na sekretarza: Ludwika Rybskiego.

Na skarbnika: Wacława Tyburskiego.

Na początku drużyna liczyła czternastu członków. Była to starsza młodzież wywodząca się z rodzin inteligenckich, kupieckich i rzemieślniczych. Pierwszymi członkami i założycielami drużyny byli: Stanisław Guliński, Ludwik Rybski, Wacław Styburski, Zbigniew Trzeciak, Józef Hejnowicz, Antoni Dopierała, Kazimierz Ignaszewski, Jan Rosicki, Kazimierz Żarnowski, Stanisław Krupczyński, Zdzisław Kopeć, Władysław Niestrawski, Stanisław Barański oraz Antoni Bzdęga. Zebranie założycielskie odbyło się w salce szpitalnej przy ul. Kościelnej (obecnie budynek Muzeum). Drużyna

posiadała jeden pluton, na czele którego stał plutonowy. Kiedy wzrosła liczba członków, utworzono drugi pluton, a całość została podzielona na zastępy o nazwach: Wilki, Puchacze oraz Jastrzębie. Pod koniec 1916 roku ze składek członkowskich oraz datków okolicznych ziemian drużyna zakupiła jednolite stroje organizacyjne i sprzęt potrzebny do ćwiczeń terenowych. Strój skautowy składał się z: bluzy koloru zielonego, ciemnozielonych spodni, specjalnych owijaczy oraz sokolego kapelusza. Starsi skauci nosili rogatywki. Odznaką organizacyjną była lilijka, na której widniały litery ONC, zaczerpnięte z hasła Adama Mickiewicza: „Ojczyzna – Nauka – Cnota”.

Na skutek poboru starszych skautów gostyńskich do wojska pruskiego kilkakrotnie zmieniał się skład osobowy kierownictwa drużyny. 12 marca 1916 roku drużynowym został dotychczasowy sekretarz – Ludwik Rybski, sekretarzem Zbigniew Trzeciak, a skarbnikiem Józef Hejnowicz. Kolejna zmiana personalna nastąpiła we wrześniu tego roku. Funkcję drużynowego objął wtedy Zbigniew Trzeciak, sekretarzem został Stanisław Barański, a plutonowym Józef Hejnowicz. Z ramienia społeczeństwa gostyńskiego opiekę nad drużyną sprawował przez pewien czas asystent miejscowego sądu – Wiktor Respondek. Drużyna gostyńska podlegała początkowo drużynie śremskiej, później przeszła pod bezpośrednią opiekę Głównej Kwatery Skautowej w Poznaniu.

Podstawową formą pracy drużyny była zbiórka. Zbiórki zastępów odbywały się przeważnie według następującego wzoru: raport zastępcy zastępowego, odśpiewanie hymnu (narodowego lub harcerskiego), podanie rozkazów i komunikatów, gawęda lub odczyt, pieśń patriotyczna lub deklamacja, ćwiczenia pamięci i ćwiczenia praktyczne, śpiew i wolne głosy, zakończenie zbiórki.

Kontakty z innymi drużynami i z władzami skautowymi w Poznaniu prowadzono drogą listowną. Świadectwem tego jest list Bogdana Szeffera, działacza skautowego w Poznaniu, do Ludwika Rybskiego, ówczesnego drużynowego I Drużyny im. T. Kościuszki, zawierający m.in. wytyczne do dalszej działalności drużyny. Zbiórki drużyny musiały być przemyślane co do miejsca, czasu i sposobu ich przeprowadzenia. Postanowiono prowadzić zajęcia w mniejszych grupach przy pełnym zabezpieczeniu przez pozostałe grupy. Zdobywano informacje o zamierzeniach policji i władz oraz ostrzegano z wyprzedzeniem druhow planujących ćwiczenia terenowe.

Rok 1918 był dla skautów w Wielkopolsce trudny. Władze pruskie, uważając harcerstwo za organizację polityczną, wprowadzały coraz większe ograniczenia i zakazy. Aby dać społeczeństwu i policji pogląd na pracę skautową, Kwatera Skautowa w Poznaniu urządziła 8 i 9 maja 1918 roku wystawę, w której brała również udział drużyna gostyńska.

W dzień Zielonych Świąt 1918 roku na zlocie drużyn wielkopolskich w Wierzenicy poinformowano o rozwiązaniu organizacji skautowych przez

władze pruskie. Drużyna gostyńska zmuszona została także do posłuchu wobec władzy. Od wszystkich druhów odebrano stosowne przyrzeczenie przejścia do dalszej pracy w konspiracji. 9 czerwca 1918 roku drużynę rozwiązano.

Rozwiązana drużyna

W obliczu klęski Niemiec w I wojnie światowej swoją działalność w zaborze pruskim ożywiły konspiracyjne organizacje polskie. W lutym 1918 roku powołano w Poznaniu Polską Organizację Wojskową (POW), której głównym celem miało być przygotowanie młodzieży i całego społeczeństwa do walki zbrojnej z niemieckim zaborcą. W październiku harcmistrz Henryk Śniegocki, działacz poznańskiego skautingu, założył w Poznaniu konspiracyjny harcerski oddział POW. Otwarto biuro werbunkowe, które przeprowadzało nabór do nowych oddziałów.

Na uwagę zasługuje w tym okresie działalność gostyńskiego gniazda „Sokoła”. Z inicjatywy tej organizacji odbyły się w listopadzie 1918 roku regularne ćwiczenia wojskowe w dawnej strzelnicy Bractwa Kurkowego (obecnie Szkoła Muzyczna). Ćwiczeniami kierował L. Borowicz z pomocą czterech kolegów – byłych podoficerów armii pruskiej. Wojskowe przygotowania starszych harcerzy gostyńskich odbywały się w tym czasie pod dowództwem L. Włodarczaka i W. Wozimirskiego.

10 listopada 1918 roku grupa 10 druhów gostyńskich udała się w godzinach przedpołudniowych na dworzec kolejowy, aby powitać przybywają-

cego na lustrację oddziałów POW dh. Henryka Śniegockiego. Na dworcu od niemieckich żołnierzy przejeżdżających transportem przez Gostyń dowiedzieli się o wybuchu rewolucji w Berlinie, natomiast od Śniegockiego o wydarzeniach w Poznaniu. W drodze powrotnej wiadomości te z wieścią o abdykacji cesarza Wilhelma II harcerze przekazali mieszkańcom miasta. Za namową Śniegockiego rozbroili napotkanego na ul. Kolejowej pruskiego żandarma, pozbawiając go przy tym odznak wojskowych. Tego samego dnia w Sali Jankiewicza wspomniana grupa utworzyła oddział zbrojny, od którego przysięgę przyjął dh Henryk Śniegocki.

20 listopada 1918 roku I Drużyna Skautów im. T. Kościuszki w Gostyniu wznowiła działalność. Drużynowym był wtedy Zbigniew Trzeciak. Starsi harcerze odbywali ćwiczenia wojskowe w ramach oddziału POW, natomiast młodszy (13-16 lat) pełnili odpowiedzialną służbę gońców przy działającej w Gostyniu Komendzie Powiatowej Straży Ludowej i Powiatowej Radzie Ludowej. Ich zadaniem było szybkie roznoszenie po mieście i okolicy meldunków i rozkazów nowej władzy polskiej. Trudnili się także zbieraniem darów na rzecz tworzącego się wojska powstańczego.

27 grudnia 1918 roku wybuchło w Poznaniu powstanie, które objęło wkrótce całą Wielkopolskę. Gostyń wyzwolił się 2 stycznia 1919 roku. Członkowie Rady Robotniczo-Żołnierskiej oraz Powiatowej Rady Ludowej w asyście zbrojnej, złożonej z członków Straży Ludowej „Sokoła” i harcerzy POW, zdjęli z urzędu pruskiego landrata Luckego i mianowali w jego miejsce Wincentego Dabińskiego. Decyzję o przystąpieniu Gostynia do akcji zbrojnej podjęła Powiatowa Rada Ludowa wieczorem 6 stycznia 1919 roku. Następnego dnia wyruszył z Gostynia sprzed gmachu strzelnicy na front pod Leszno batalion ochotników powstańców pod dowództwem Bernarda Śliwińskiego z Ponieca. Wśród ochotników znalazło się 25 harcerzy. Pod Leszmem byli m.in. Zbigniew Trzeciak, Stanisław Barański oraz Feliks Latosiński. Brali udział w walkach na odcinku Poniec–Pawłowice na froncie południowo-zachodnim Grupa „Leszno” od stycznia do lipca 1919 roku, następnie walczyli w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60 pułk piechoty).

Od 7 stycznia do końca marca 1919 roku funkcję kierownika I Drużyny im. T. Kościuszki w Gostyniu pełnił Stanisław Krupczyński, po nim Feliks Latosiński – zwolniony z szeregów powstańczych ze względu na młody wiek.

W listopadzie 1918 roku odbył się w Lublinie zjazd delegatów, na którym podjęto uchwałę o połączeniu dotychczas działających organizacji harcerskich w jeden ogólnopolski Związek Harcerstwa Polskiego. Wybrano też wtedy pierwszą władzę ogólnokrajową – Naczelną Radę Harcerską. Wielkopolska jako pierwsza podporządkowała się Naczelniectwu ZHP. 27 stycznia 1921 roku w myśl regulaminu wewnętrznego ZHP drużyny objęte działaniem Zarządu oddziału Wielkopolskiego weszły w skład Chorągwi

Poznańskiej. Odtąd pracą harcerską w Chorągwi kierowała poprzez swoje referaty jej Komenda. Bezpośrednie oddziaływanie Chorągwi na podległe jednostki organizacyjne odbywało się poprzez regularne odprawy, narady, szkolenia, kursy komendantów hufców, drużynowych, przybocznych, instruktorów oraz przedstawicieli działających już w tym czasie Kół Przyjaciół Harcerstwa. Warto dodać, że wśród zarejestrowanych w Poznaniu w 1936 roku instruktorów harcerskich z Komendy Hufca w Gostyniu znajdujemy nazwiska: hm. Romana Ciesiółki, phm. Zbigniewa Hasińskiego, phm. Sylwestra Kaniewskiego, phm. Czesława Kręgielskiego, phm. Alojzego Matyklańskiego (Borek), phm. Feliksa Pflanza (Krobia) i phm. Ignacego Szaefera.

W II Rzeczypospolitej w powiecie gostyńskim rozwinęły działalność wcześniej powstałe drużyny harcerskie: I DH im. Tadeusza Kościuszki w Gostyniu, I DH im. Królowej Jadwigi w Gostyniu, I DH im. Tadeusza Kościuszki w Krobi, I DH im. Kazimierza Pułaskiego w Borku. Drużyny te i nowo powstałe do roku 1925 (drużyna młodzieży szkół podstawowych im. Zawiszy Czarnego w Gostyniu i drużyna młodzieży gimnazjalnej im. Stefana Czarnieckiego w Gostyniu) działały samodzielnie, podlegając bezpośrednio Chorągwi Poznańskiej.

W roku 1922 nastąpił podział I DH im. Tadeusza Kościuszki. Powstała drużyna skupiająca młodzież szkół powszechnych (im. Zawiszy Czarnego) oraz drużyna młodzieży pozaszkolnej, gimnazjalnej i rzemieślniczej, utrzymująca dawną nazwę. Drużynowym I DH im. T. Kościuszki pozostał dh Stanisław Szal, natomiast drużynowym II DH im. Zawiszy Czarnego mianowano dh. Feliksa Latosińskiego. Opiekunem nowej drużyny został sekretarz sądowy Roman Jarmułowicz.

Wzrastała liczba członków szeregów harcerskich, co spowodowane było zainteresowaniem młodzieży. 29 września 1923 roku nastąpił kolejny podział I DH. Najpierw rozkazem nr 2 z 1923 roku wyodrębniono zastępy: młodzieży pozaszkolnej (zastępowy Bronisław Grzymisławski) i młodzieży gimnazjalnej (zastępowy Henryk Dembiński).

17 października 1923 roku z zastępu gimnazjalnego utworzono III DH im. Stefana Czarnieckiego. Jej pierwszym drużynowym został dh Zbigniew Hasiński – wywiadowca; opiekunem z ramienia dyrekcji gimnazjum – dh prof. Władysław Kołomłocki.

Na przykładzie I DH stwierdzić można, że podstawową formą pracy drużyny były zbiórki, które odbywały się raz w tygodniu. Rada Drużyny zbierała się w każdy poniedziałek. Program pracy omawiany był na posiedzeniach Rady raz w miesiącu. Ponadto zwoływano zbiórki nieobowiązkowe, na których grano w piłkę nożną, „uszatkę”, palanta i prowadzono inne zajęcia. Przy dobrej pogodzie zbiórki odbywały się w lasach (piaskowskim i bogusławskim), w ogródku jordanowskim, w parku przy Strzelnicy, na Górze Zamkowej itp. W niepogodę prowadzono je w wynajętych pomieszczeniach

(np. w salce szpitalnej), a później w świetlicy przy ul. Klasztornej (u pp. Hejnowiczów). Celem zbiórek zastępów było przygotowanie harcerzy do prób na III i II stopień oraz pogłębienie intensywnej pracy harcerskiej. Duży nacisk kładziono na zagadnienia orientacji terenowej, sygnalizacji, samarytanki, poznawanie dziejów Polski. Uczono piosenek harcerskich, przygotowywano przedstawienia, wygłaszano gawędy, prowadzono zajęcia wojskowo-sportowe.

Obowiązkiem każdego harcerza było przestrzeganie prawa harcerskiego, posiadanie umundurowania, uczestnictwo w zbiórkach i pracach drużyny oraz regularne opłacanie składek członkowskich. Drużyna zobowiązana była do comiesięcznego odprowadzania składek (tzw. podatek) na rzecz Komendy Chorągwi.

11 maja 1919 roku odbyło się na Rynku w Gostyniu zaprzysiężenie oddziałów Straży Ludowej. W uroczystości tej brali również udział harcerze z „Jedynki”. Obecny był gen. Dowbór-Muśnicki, który w swym przemówieniu serdecznie zachęcał do pracy harcerskiej.

Przy I DH im. T. Kościuszki 5 października 1919 roku zawiązało się Koło Przyjaciół Harcerstwa. Przewodniczącym został Leon Langner. Dzięki wspaniałomyślności pp. Woźniaków drużyna otrzymała w darze sztandar. 12 października 1919 roku nastąpiło uroczyste przekazanie i poświęcenie sztandaru, połączone z defiladą na Rynku gostyńskim. W godzinach popołudniowych w lesie pod Piaskami rozbito obóz. Obecny był instruktor WDH dh Marian Węłowski. Pokazom i ćwiczeniom przyglądało się wielu mieszkańców okolicy.

Harcerze w Czachorowie z właścicielem ziemskim Walentym Modlibowskim

Harcerstwo w Gostyniu i okolicy ożywiło się wyraźnie po roku 1928. Toczyły się różne spory i dyskusje, które jednak nie podważały głównych zasad pracy harcerskiej. Najważniejszym hasłem dla całej organizacji była służba ludziom, narodowi i Polsce. Już od wielu lat zaznaczała się ścisła współpraca okolicznych drużyn. Powstały 2 stycznia 1925 roku Hufiec ZHP w Gostyniu nieformalnie organizował i nadzorował ich działalność. Hufiec gostyński nałożył na podległe sobie drużyny obowiązek doskonalenia form i metod pracy harcerskiej. Ważnym czynnikiem dopingującym był wzmożony ruch harcerski w szkołach powszechnych oraz działalność instruktorów – nauczycieli, wśród których wyróżniali się: Władysław Kołomołocki, Stefan Bzdęga, Feliks Gałka, Roman Ciesiołka, A. Bartz, Jodłowska, Helena Dabińska, Winklerówna, Alojzy Matykłasiński, Edmund Kędzia, S. Komosiński, Wojciech Paczyński. Kadra ta wносиła do pracy harcerskiej bogaty zasób wiedzy dydaktyczno-wychowawczej i organizatorskiej. Niemalą rolę odgrywali w tym czasie aktywnie uczestniczący w pracach drużyn i hufca księża (Szczerbiński, Szymański, Bielerzewski, Mniejżyński, Mucha i inni). W działalności instruktorskiej ujawniła się również młoda kadra, wywodząca się z uczniów gimnazjalnych i rzemieślniczych (m.in. Marceli Wichłacz, Edward Wichłacz, Edward Hasiński, Tadeusz i Witold Dobczyńscy, Stefan Kręgielski, Marian Łagodziński, Józef Polaszek, Roman Katarzyński, Julian Dembiński, Kalikst Bielerzewski, Ignacy Szaefer). Kryzysowa w tym okresie sytuacja kraju miała swe odbicie w działalności finansowej hufca i drużyn. Młodzież harcerska otrzymała wsparcie finansowe. Drogą fundacji zastępy i drużyny otrzymywały sztandary, proporce, sprzęt biwakowo-obozowy.

Podstawową komórką działań harcerskich były drużyny i ich zastępy. Praca drużyn stawała się różnorodna i ciekawa. Do stosowanych form wprowadzano w większym stopniu ćwiczenia z ratownictwa, sygnalizacji, gier i zabaw, zdobywania sprawności, stopni itp. Kładziono nacisk na ćwiczenia z kultury fizycznej i musztry oraz samodzielne zdobywanie wiedzy o kraju ojczystym.

Zdobywanie poszczególnych stopni uwarunkowane było m.in. wiekiem harcerzy. „Młodzik” – od 10 do 12 lat, „Wywiadowca” – od 12 do 14 lat, „Ćwik” – od 14 do 16 lat, „Harcierz Orli” – od 16 lat, „Harcierz Rzeczypospolitej” – od 16 lat.

Podstawową działalność drużyn i zastępów prowadzono w obrębie harcówek. Ambicją każdej drużyny było posiadanie własnego pomieszczenia. Jego zdobycie wiązało się najczęściej z wielkimi trudnościami i dużym nakładem pracy. W 1932 roku na 7 drużyn odnotowano harcówki przy następujących drużynach: I DH im. T. Kościuszki Gostyń – ul. Nowa 4, II DH im. Zawiszy Czarnego Gostyń – ul. Leszczyńska (stara rzeźnia), III DH im. S. Czarnieckiego Gostyń – gimnazjum (piwnica), IV DH im. T. Kościuszki Krobia – w posesji prywatnej, VI DH im. Kazimierza Pułaskiego – szkoła.

Harcerstwo zainteresowało się również przysposobieniem wojskowym. Z początkiem 1932 roku zorganizowano przy Komendzie Hufca pierwszy oddział PW pod kierownictwem podoficera rezerwy dh. Czesława Kręgielskiego. O popularności tej idei świadczy uczęszczanie na ćwiczenia PW sporej ilości młodzieży.

Już w 1930 roku we współpracy z PCK przy I DH w Gostyniu utworzono oddział obrony przeciwgazowej pod kierunkiem dh. Feliksa Pilarczyka. Kursanci po szkoleniach urządzili na Rynku miasta specjalne pokazy. Taki pokaz odbył się w Gostyniu 3 maja 1936 roku przy licznych udziale i aplauzie społeczeństwa.

Wiele uwagi poświęcano tradycjom narodowym. Głównym tematem spotkań był udział Polaków w walkach narodowowyzwoleńczych. Do najpopularniejszych tematów należały wojny napoleońskie i ich bohaterowie. Uroczystości obchodzono rocznice świąt narodowych i innych wydarzeń państwowych. Tradycyjnie obchodzono święto patrona harcerzy św. Jerzego i organizowano wieczorki wigilijne. Raz w roku organizowano „Dzień Harcerza”. Najczęstszą formą przygotowywanych obchodów były złazy i złoty braci harcerskiej. Pierwszy zlot Hufca ZHP Gostyń odbył się w 1927 roku w Strzelnicy Bractwa Kurkowego w Gostyniu.

Najpopularniejszą formą pracy harcerskiej były wycieczki piesze, rowerowe, nocne i dzienne oraz obozownictwo (biwaki, kolonie, obozy). W 1922 roku poznańskie drużyny harcerskie zorganizowały swój obóz w Głogówku pod Gostyniem. Jego uczestnikami byli również niektórzy harcerze gostyńscy, m.in. dh Zbigniew Hasiński. Ta forma działalności szybko przyjęła się wśród miejscowych drużyn. Już w 1923 roku zorganizowano pierwszy obóz w Międzychodzie koło Śremu. Wyraźny rozwój takiej formy spędzania czasu nastąpił na początku lat trzydziestych. Miejscami obozowania były początkowo miejscowości w pobliżu Gostynia, takie jak: Żytowiecko, Ostrowieczko, Żelazno, Stary Gostyń, Stankowo, Cichowo itd. Przygotowania drużyn do obozu trwały cały rok. W czerwcu 1936 roku harcerze gostyńscy urządzili 14-dniowy obóz wędrowny do „Szwajcarii Kaszubskiej”. Jego komendantem był dh Ignacy Szaefer.

Podczas wakacji 1938 roku pięcioosobowa grupa harcerzy gostyńskich (Marian Łagodziński, Antoni Kobusiński, Stefan Kręgielski, Konrad Klupsch i Tadeusz Golniewicz) zwiedziła pieszo Wileńszczyznę, dojeżdżając do Wilna pociągiem. Ciekawą formę działalności gostyńskiego harcerstwa stanowiły eskapady wodniackie. W sierpniu 1932 roku, po obozie w Żelaznie, harcerze „Zielonej Trójki” – Roman Katarzyński i Julian Dembiński na kajakach własnej konstrukcji przełynęli trasę: Zatoka Gdańska – Gostyń (rzeka Kania). Był to na ówczesne czasy wielki wyczyn. Zachęceniem powodzeniem zorganizowali w 1933 roku wyprawę kajakową, która wiodła przez 16 rzek, 5 jezior i 3 kanały – z Gostynia do Grodna. Pokonanie 2 tys. km za-

jęło im 6 tygodni. W latach 1936 i 1937 harcerze gostyńscy Julian Dembiński i Władysław Boendke brali udział w dalekomorskich rejsach szkoleniowych na białej fregacie harcerskiej „Zawisza Czarny”, której dowódcą był pionier żeglarsstwa polskiego – gen. Mariusz Zaruski.

Odrębne zagadnienie stanowiła działalność kręgów starszoharcerskich. Pierwszy taki krąg w Gostyniu powstał na mocy decyzji Rady Drużyny z 7 marca 1933 roku przy I DH im. T. Kościuszki pod nazwą Koło Starszych Harcerzy. Kierownikiem został Sylwester Kaniewski. Do koła tego mogli należeć harcerze, którzy ukończyli 20 lat i posiadali przynajmniej stopień wywiadowcy. W kwietniu 1936 roku Komenda Hufca przystąpiła do organizowania Gromady Starszych Harcerzy.

W działalności harcerskiej wiele uwagi poświęcono wychowaniu fizycznemu i różnego rodzaju rozgrywkom sportowym. Już po roku 1930 powołany został Harcerski Klub Sportowy przy Komendzie Hufca Gostyń. Klub ten nawiązywał kontakty z miejscowymi klubami sportowymi, a w szczególności z KS „Kania”. Harcerze zajmowali się także organizowaniem corocznych rozgrywek w piłkę siatkową o puchar dr. med. Zygmunta Wójcika. Wielkie powodzenie miały masowe imprezy sportowe organizowane z okazji świąt i rocznic. Stałą formę zajęć sportowych stanowiły rozgrywki między drużynami i zastępami w grach sportowych (ping-pong, palant) oraz grach świetlicowych.

Młodzież harcerska aktywnie włączała się także do akcji niesienia pomocy innym. Organizowano zbiórki uliczne, imprezy kulturalno-rozrywkowe, z których dochód był przeznaczony m.in. na cele charytatywne.

Ważną rolę w pracy harcerskiej odgrywała prasa i wydawnictwa harcerskie. Hufiec gostyński nie prowadził oddzielnych wydawnictw. Swoje informacje o życiu i działalności Związku zamieszczał w prasie lokalnej. Od 1930 roku na łamach „Orędownika Gostyńskiego” umieszczany był specjalny „Kącik Harcerski”. Zawierał on tygodniowe wiadomości o zastępach i drużynach. Pierwszym rzecznikiem prasowym był hm Władysław Kółmłocki – „Stary Skaut”.

W maju 1911 roku powstała we Lwowie pierwsza w Polsce drużyna harcerek im. Emilii Plater. W początkach swego istnienia skauting żeński wyraźnie bazował na metodach i działaniach drużyn męskich. 1 stycznia 1913 roku utworzono Zarząd Główny Żeńskich Drużyn Skautowych. W Wielkopolsce pierwsze drużyny żeńskie powstały w 1913 roku (Poznań, Pleszew, Nakło, Gniezno, Kościan).

W Gostyniu we wrześniu 1919 roku powstała I Drużyna Harcerek im. Królowej Jadwigi, która skupiała dziewczęta w wieku pozaszkolnym. W pierwszych latach jej istnienia władzę harcerską sprawowały: dh Miecysława Szymańska – drużynowa, dh Maria Langnerowa – przyboczna, dh Janina Trzeciakówna – zastępowa, dh Janina Kujawska – zastępowa, dh Józefa

Szymańska – zastępowa, dh Zofia Klupsiówna – zastępowa. Harcerki gostyńskie współpracowały z I DH im. T. Kościuszki. Korzystały z jej doświadczeń w zdobywaniu stopni, sprawności, organizowaniu wycieczek, wieczorków wigilijnych itp. W ramach tej współpracy korzystały też w latach dwudziestych XX wieku z harcówki dla chłopców. Własną harcówkę I DH im. Królowej Jadwigi posiadała od 1930 roku przy ul. Świętego Ducha 74 (obecnie ul. 1 Maja).

2 stycznia 1925 roku przedstawicielki I DH im. Królowej Jadwigi – Maria Langnerowa i Janina Kujawska wzięły udział w posiedzeniu organizacyjnym hufca męskiego ZHP. Janina Kujawska weszła wówczas w skład komendy jako rzeczniczka (łącznik) harcerek. Od tego czasu harcerki brały udział z chłopcami we wspólnie organizowanych uroczystościach, obchodach, pokazach itp. Zapraszane przez harcerzy obsadzały role kobiece w przedstawieniach przez nich organizowanych. Prawdopodobnie do roku 1930 wspomniane drużyny kierowały pracą I DH im. Królowej Jadwigi. W latach 1930-1933 drużynową była Helena Dabińska, opiekę sprawowały Maria Langnerówna (1931) i Janina Kujawska (1932-1933), a funkcję przyboczną pełniła Stanisława Beczkowiak. Rozkazem Komendy Chorągwi z 1 kwietnia 1933 roku drużynową mianowano Stanisławę Beczkowiak-Kołodziejczak. Obok codziennych prac programowych drużyna była organizatorem wielu obozów, przedstawień, akcji dobroczynnych, wycieczek, wieczorków itp. Starszyzną drużyny do wybuchu II wojny światowej stanowiły m.in. Stanisława Bartoszkiewicz-Łagodzińska, Franciszka Bartlewicz-Janowska, Joanna Szymanowska, Maria Gendera-Ginter. Barwą drużyny był kolor liliowy i stąd w społeczeństwie zwano je popularnie „Liliową Jedynką”.

W latach trzydziestych nastąpił wzrost liczby drużyn żeńskich. Dzięki życzliwości wielkiego przyjaciela harcerstwa, kierownika szkoły Szczepana Kaczmarka, utworzona została w marcu 1932 roku przy Szkole Powszechnej w Gostyniu drużyna harcerek, która liczyła 60 dziewcząt. Kierownictwo fachowe objęła dh Stanisława Skrzynecka, a opiekę z ramienia szkoły sprawowała nauczycielka Helena Winklerówna (Kaczmarek). Drużyna przyjęła nazwę II DH im. Emilii Plater.

Jesienią 1932 roku powstała przy gimnazjum gostyńskim III DH im. Generałowej Zamojskiej, zwana później popularnie „Czerwoną Trójką”. Jej pierwszą drużynową była Wanda Formanowska. Później drużynowymi w „Trójce” były kolejno: Helena Gabiś, Halina Hejnowicz i Krystyna Kołomłocka. W 1937 roku drużynę tę wizytowała komendantka Chorągwi Poznańskiej dh A. Hołdzianka. Opiekę nad III DH sprawowała prof. Kazimiera Jodłowska.

Okladka kroniki I DH im. T. Kościuszki

Praca harcerek gostyńskich w okresie międzywojennym była wielokierunkowa i opierała się na 10 głównych punktach programowych, a mianowicie: praca dla siebie, praca dla Polski, praca dla drugich, praca techniczna, przyroda, krajoznawstwo, ratownictwo, życie wewnętrzne, śpiew, wychowanie fizyczne.

W latach dwudziestych przy drużynach harcerskich zaczęły spontanicznie powstawać zespoły małych dzieci – zuchów, przyjmując różne nazwy: „Wilczęta”, „Krasnoludki” itp. Początki ruchu zuchowego w Wielkopolsce sięgają lat 1922-1925.

Pierwsze wzmianki o działalności zuchowej w Gostyniu i powiecie pochodzą z końca lat dwudziestych. Wiąże się to z powstaniem drużyn harcerskich w szkołach powszechnych. Ruch zuchowy funkcjonował oddzielnie dla drużyn męskich i żeńskich. W 1934 roku przy komendzie męskiego hufca ZHP w Gostyniu powołany został referat zuchowy, którego namiestnikiem został wybrany dh Walerian Malchrowicz. W tym okresie zorganizowano gromady zuchowe przy wszystkich drużynach harcerstwa męskiego w powiecie.

W Gostyniu już 5 października 1919 roku zawiązało się Koło Przyjaciół Harcerstwa przy I DH im. T. Kościuszki. Pierwszym przewodniczącym został Leon Langner. Program KPH zakładał propagowanie idei harcerstwa wśród społeczeństwa gostyńskiego, niesienie pomocy finansowej oraz pomoc w organizowaniu pracy drużyny (Dzień Harcerza, obozy, wycieczki, święto patrona, zakup sprzętu itp.).

Skład osobowy władz hufca ZHP Gostyń w latach 1925-1939: Komendanci – Wiktor Tomaszewski (1925), Alfons Lwowski (1925-1926), Feliks Latosiński (1926-1928), Stanisław Borowiński (1929), Zbigniew Hasiński (1930), Feliks Latosiński (1930-1935), Roman Ciesiołka (1935-1939). Przyboczni (Zastępcy) – Feliks Latosiński (1925-1926), Edward Skrzynecki (1926-1927), Stanisław Borowiński (1928), Feliks Latosiński (1929-1930), Zbigniew Hasiński (1930-1931), Marian Łagodziński (1932-1933), Feliks Latosiński (1935-1939). Inni członkowie – Ludwik Langner, dr Ludwik Babiak, Janina Kujawska, Konrad Klupsch, ks. Stanisław Szczerbiński, dr Zygmunt Wójcik, prof. Władysław Kołomłocki, Czesław Kręgielski, Sylwester Kaniewski, Julian Kochowicz, Kalikst Bielerzewski, Walery Malchrowicz, Feliks Pflanz.

Na uwagę zasługuje też informacja o VIII Harcerskiej Drużynie Konwiktovej na Świętej Górze. Oratorium gostyńskie w okresie kulturkampfu w 1876 roku zostało zlikwidowane. Księży zmuszono do opuszczenia Świętej Góry i skazano na wygnanie. Filipini udali się do Krakowa, a później do Tarnowa w zaborze austriackim, gdzie założyli nową wspólnotę. Do Gostynia powrócili dopiero po I wojnie światowej. Jedną z pierwszych decyzji podjętych na Świętej Górze po powrocie było powołanie konwiktu

dla chłopców, uczniów gimnazjum gostyńskiego. Zamierzano go prowadzić w oparciu o nauki św. Filipa Neri, który nakreślił je w „planie wychowawczym”, składającym się z pięciu głównych założeń: subtelne poznawanie każdego dziecka i młodzieńca przez cierpliwe wysłuchiwanie go, oświecenie umysłu prawdami wiary poprzez lektury i medytacje, pobożność eucharystyczna i maryjna, miłość bliźniego oraz zabawa w jej rozmaitych przejawach.

Na powyższą decyzję miało wpływ dążenie, by młodzieży zdolnej, ale biednej, dać możliwość ukończenia gostyńskiego gimnazjum oraz wychować ją w duchu religijnym na dobrych Polaków gotowych do poświęcenia się w pracy dla dobra Ojczyzny. Wyrabiano u młodzieży chęć aktywnego działania dla dobra innych, wspólnej pracy oraz pełnej realizacji wziętych na siebie obowiązków. Przyjaźń i koleżeństwo pogłębiane także przez stowarzyszenia działające wśród młodzieży: bratnią pomoc (zajmującą się pomocą materialną dla najuboższych wychowanków) i Sodalicję Mariańską (kreującą pewne postawy duchowe). Wzorowano się głównie na postawach romantyków wileńskich (filaretów) z Adamem Mickiewiczem na czele. Jeden z ważnych elementów wychowania zbiorowego stanowiło wychowanie fizyczne. Życie codzienne w konwiktach wyznaczał „Regulamin wewnętrzny” obowiązujący wszystkich wychowanków.

Wychowankowie konwiktów przejawiali bardzo różne uzdolnienia. Szczególnie utalentowany był Wacław Boratyński – autor wielu grafik i akwarel. Życie codzienne w konwiktach to nie tylko nauka, lecz także liczne rozrywki. Dodatkowe zajęcia odbywały się w ogrodzie botanicznym i sadzie, stolarni, introligatorni. Prowadzono lekcje muzyki dla orkiestry konwiktowej, złożonej z 20 instrumentów dętych, zajęcia chóru, a przede wszystkim zajęcia sportowo-rekreacyjne. Wychowankowie mieli do dyspozycji bibliotekę składającą się z ponad tysiąca książek.

Według wspomnień Jacka Kruczkiewicza, przebywającego w konwiktach w latach 1946-1948, konwiktory tworzyli drużynę harcerską nr VIII, której opiekunem był ks. Olgierd Kokociński. Kolorem drużyny była barwa pomarańczowa (chusty), herbem tarcza o tle czerwonym ze złotą obwódką, na której umieszczone były trzy skośne pasy, zaś w górnym lewym rogu złota gwiazdka. Był to herb fundatorów kościoła i klasztoru na Świętej Górze – rodziny Konarzewskich.

W skład drużyny wchodziło 6-8 zastępów. Na parterze klasztoru usytuowane było pomieszczenie zwane „harcówką”, w którym na ogół odbywały się zbiórki, zwłaszcza w zimie. VIII Drużyna Harcerska organizowała liczne uroczyste zbiórki i zloty harcerskie, uczestniczyła także w imprezach organizowanych w Gostyniu i innych miejscowościach. Prowadziła pracę wychowawczą wśród wychowanków konwiktów, a także pewne doświadczenia przenosiła na grunt drużyny działającej w Gimnazjum Gostyńskim.

W połowie 1948 roku władze komunistyczne zlikwidowały harcerstwo w całej Polsce. Nie do końca są znane przyczyny i procedura likwidacji konwiktury przy Oratorium o.o. Filipinów. Na podstawie protokołu spisane go 11 października 1948 roku można sądzić, że ówczesne władze starały się o przejęcie dóbr Kongregacji. Zarządzono zamknięcie konwiktury. Warunkowo prowadzony był jeszcze przez kolejne dwa lata – do roku 1950. Ostatecznie konwikt na Świętej Górze zakończył swą działalność w 1951 roku.

Podsumowując należy uznać, że po 1918 roku w życiu kraju coraz większą rolę odgrywało pokolenie wychowane już w odrodzonej Polsce. Niezwykle ofiarne i dumne z niepodległości miało się stać najlepszym potwierdzeniem skuteczności systemu wychowawczego Drugiej Rzeczypospolitej. I właśnie to pokolenie poniosło największe straty podczas sowieckiej i niemieckiej okupacji, własną krwią potwierdzając miłość do ojczyzny. Ziemia gostyńska ma także swój wkład w powstanie skautingu na ziemiach polskich. Dowodem tego są przede wszystkim postacie Edmunda Naganowskiego czy Władysława Kołomłockiego. Skauci gostyńscy dobrze zapisali się w dziejach swojego miasta w czasach pokoju, jak i czynu zbrojnego.

Bibliografia

Muzeum w Gostyniu, *Kronika I Drużyny Harcerskiej w Gostyniu z lat 1913-1918*, sygn. 636.

Muzeum w Gostyniu, *Kronika III Drużyny Harcerskiej w Gostyniu z lat 1934-1939*, sygn. 1178.

Czub Robert, *Polsko-katolickie Towarzystwo Młodzieży w Gostyniu (1902-1918)*, „Gazeta Gostyńska” 1992, nr 14.

Glura Franciszek, Rolnik Jan, *Gostyńskie harcerstwo w służbie ojczyźnie 1915-1985*, Gostyń 1988.

Poprawa Jan, *Konwikt św. Filipa Neri na Świętej Górze k. Gostynia*, [w:] *Wszyscy jesteśmy jednością, Księga XX Zjazdu Absolwentów Gimnazjum i Liceum Ziemi Gostyńskiej*, Gostyń 2010.